

NOVA
UNIVERZA

DIGNITAS

Revija za človekove pravice

Slovenian journal of human rights

ISSN 1408-9653

Slovenska državnost: prelomni dogodki in subjektivni pogledi
Dimitrij Rupel

Article information:

To cite this document:

Rupel, D. (2014). Slovenska državnost: prelomni dogodki in subjektivni pogledi, Dignitas, št. 63/64, str. 31-58.

Permanent link to this document:

<https://doi.org/10.31601/dgnt/63/64-3>

Created on: 16. 06. 2019

To copy this document: publishing@nova-uni.si

For Authors:

Please visit <http://revije.nova-uni.si/> or contact Editors-in-Chief on publishing@nova-uni.si for more information.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© Nova univerza, 2018

NOVA
UNIVERZA

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

NOVA
UNIVERZA

EVROPSKA PRAVNA
FAKULTETA

NOVA
UNIVERZA

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Slovenska državnost: Prelomni dogodki in subjektivni pogledi

Dimitrij Rupel

POVZETEK

Razprava Dimitrija Rupla »Slovenska državnost, prelomni trenutki in subjektivni pogledi« obravnava problem slovenske državotvornosti in z njo povezane prelomne dogodke v zgodovini slovensko-hrvaških in slovensko-srbskih odnosov, pri čemer se osredotoča na začetne dosežke pri reševanju jugoslovanske krize (Brionska deklaracija, sestanek s Čosićem in Haaška konferenca). Avtor na začetku opozori na nekatere metodološke izzive pri obravnavanju novejšje zgodovine oz. bolj ali manj aktualne problematike mednarodnih odnosov: po eni strani so pričevanja udeležencev dragocena, po drugi strani jim je mogoče očitati pristranost. Pri odločitvi v prid »subjektivnim pogledom« se avtor sklicuje na nesporne avtoritete, kot so M. Albright, P. Jambrek, H. Kissinger in J. Pučnik, in na sodno prakso, ki zavrača »sekundarne« vire oz. t.i. »hearsay«. Da bi bolje razumeli odnose med južnoslovanskimi narodi, so potrebna tudi terminološka pojasnila v zvezi s pojmi ljudstvo, narod, nacija in država. Avtor ilustrira omahovanje slovenske politike glede državnosti s predstavitev štirih »prvih slovenskih vlad«. Državnost oz. državotvornost sta po avtorjevem mnenju tesno povezani s sprejemanjem oz. zavračanjem vestfalske ureditve. Sledi premišljevanje o prelomnih dogodkih od padca Berlinskega zidu do krize in razpada Sovjetske zveze, predvsem pa o kulturi zanikanja in zagovarjanja kontinuitete postkomunističnih sistemov. Ruplova razprava se na koncu posveča prvotnim prizadevanjem mednarodne skupnosti (1991), da bi ohranila Jugoslavijo, prvič pa je objavljen dokument o beograjskem sestanku slovenskih predstavnikov s srbskim voditeljem Dobrico Čosićem 14. avgusta 1991.

Ključne besede: Berlinski zid, Brionska deklaracija, Dobrica Ćosić, državnost, državotvornost, Piero Fassino, Haaška konferenca, jugoslovanska kriza, Henry Kissinger, Krfska deklaracija, nacionalni interes, slovenske vlade 1918-1990, slovensko-hrvaški odnosi, slovensko-srbski odnosi, vestfalski sistem.

ABSTRACT

Dimitrij Rupel's paper »Slovenian Statehood, (Ground)breaking Events and Subjective Views« discusses the problem of Slovenian statehood and associated events in the history of Slovenian-Croatian and Slovenian-Serbian relations, concentrating on the initial achievements of the resolution of the Yugoslav crisis of 1991 (Brioni declaration, the meeting with Dobrica Ćosić and The Conference on Yugoslavia in The Hague). At the beginning, the author calls attention to some methodological challenges concerning analyses of recent history and more or less contemporary problems of international relations: on one hand, the reports by participants are highly valuable, on the other, they can be viewed as partisan. In his decision in favor of »subjective views«, the author refers to unquestionable authorities like M. Albright, P. Jambrek, H. Kissinger and J. Pučnik and to court proceedings rejecting »secondary« evidence and »hearsay«. To be able to understand the relations between South Slavic societies, some terminological clarifications concerning the concepts of people, nation, country and state are necessary. The author illustrates the hesitation of Slovenian political class in relation to nation-building with a presentation of four »first Slovenian Governments«. According to the author, statehood or nation-building are closely connected with acceptance or rejection of the Westphalian System. Reflection on (ground)breaking events from the fall of the Berlin Wall to the crisis and demise of the Soviet Union follows, primarily on the culture of denial and defense of the continuity of Post-Communist systems. In its concluding section, Rupel's paper is dedicated to the initial attempts (1991) by the international community to preserve Yugoslavia. The paper contains the previously unpublished document on the Belgrade meeting of August 14, 1991 of Slovenian representatives with the Serbian leader Dobrica Ćosić.

Keywords: Berlin Wall, Brioni Declaration, Conference on Yugoslavia in The Hague, Dobrica Ćosić, Piero Fassino, Henry Kissinger, nation-building, national interest, Pact of Corfu, Slovenian Governments 1918-1990, Slovenian-Croatian relations, Slovenian-Serbian relations, statehood, Westphalian System, Yugoslav crisis.

1. Uvodna vprašanja

Kako izbiramo in definiramo *prelomne dogodke*? Kako določamo prelomne čase, osebnosti, ključne igralce? Od kod jemljemo, kako postavljamo *merila* zanje? Kot pove beseda, gre za prelom, za konec in izčrpanost neke dobe (generacije, procesa, režima, države...), za začetek nečesa novega in drugačnega? *Za začetek ali konec vojne, za začetek ali konec miru??*

Kako vemo, da se je zares začelo nekaj novega in da ne gre za nadaljevanje ali adaptacijo, prenavljanje starega? To vprašanje so si postavljali mnogi, v Sloveniji pa je postalo še posebej aktualno v zvezi s t.i. *tranzicijo*, torej s preходом iz socializma v kapitalizem, iz diktature v demokracijo, z razpadom večnarodne države in s preoblikovanjem (jugoslovanskih) narodov v *nacionalne države*. Ta vprašanja so posebej pomembna v razmerah omahovanja in zavlačevanja, ko spreminjanje ovirajo sile t.i. *kontinuitete*. Preprosto povedano: ob nekaterih nespornih prelomnih spremembah se nadaljuje prizadevanje (boj? kulturni boj?) za ohranjanje vzorcev in obrazcev *prejšnjega, starega, znanega...* Ob vsem tem je mogoče postaviti tudi vprašanje, ali so prelomni dogodki v resnici dobrodošli in ali ne prinašajo nepotrebnega vznemirjenja in nereda?? V ozadju tega vprašanja govorijo po eni strani izkušnje iz *revolucij* in nasilnih prevratov, po drugi strani pa zavest o nujnosti *reform*. Da bi verodostojno odgovorili na ta vprašanja, moramo navajati oz. razlagati dejstva nepristransko, *sine ira et studio*. Je to sploh mogoče? Kdo je pristojen za takšne odgovore?

Odgovori na vsa ta vprašanja se ne morejo in se ne želijo odpovedati izhodišču, ki temelji na dejstvu, da se je pred četrto stoletje končala hladna vojna, v okviru katere je prišlo do polôma komunističnih režimov in enopartijskih sistemov; do razpada Jugoslavije in Sovjetske zveze; in da so ob tem nastale mnoge nove države, tudi Slovenija.

Za pisca teh vrstic je znano, da je bil *zraven*¹ pri nekaterih dogodkih, ki so bili odločilni za notranjepolitični in mednarodni položaj Slovenije. Kadar gre za poročanje in razumevanje nekega, denimo, odločilnega, prelomnega ali zgodovinskega dogodka, sta *osebna navzočnost* in *osebno pričevanje* bistvena prednost oz. privilegij. Na neki način so poročila udeležencev prelomnih dogodkov podobna pričanju pred sodiščem. Na sodiščih držav z bogatejšo pravosodno in demokratično tradicijo večinoma upoštevajo trda dejstva in pristne dokaze, zavračajo pa izpovedi, ki temeljijo na posrednih informacijah oz. govoricah (*hearsay*).² Podobna merila imajo tudi zgodovinarji, ki vire delijo na *primarne*, *sekundarne* itn. O avtentičnosti, verodostojnosti, avtorstvu, avtorskih pravicah, plagiatih... potekajo zanimive razprave že stoletja, če ne tisočletja.

Po drugi strani se - nemara tudi zaradi izkušenj s totalitarnimi političnimi sistemi - v znanosti, predvsem pri pravu in zgodovino-pisju, pa tudi v novinarstvu - v zvezi s poročevalci, »ki so bili *zraven*«, pojavljajo tudi določeno nezaupanje in dvomi, češ da gre za izjave *pro domo sua*, da so pri njihovih poročilih (pretirano) navzoči osebni, *subjektivni pogledi*, ki so povezani z osebnimi ali npr. političnimi interesi. V Sloveniji je takšnega nezaupanja, predvsem zaradi izkušenj s partijskim in policijskim ponarejanjem zgodovinskih dogodkov, z uničevanjem občutljivih policijskih arhivov... precej.

Ne le pri nas, še marsikje je v veljavi domneva, da je jamstvo za zanesljivost *distanca*, recimo časovna odmaknjenost 25 ali 50 let. Vprašanje je, ali so - glede na nove tehnološke in družbene pojave (sateliti, varnostne kamere, Google, internet, *wikileaks*...) - takšne domneve še aktualne. Še več, postavlja se vprašanje, ali je glede na nove tehnologije sploh smiselno omejevati informacije o dejstvih.

Ta uvodna pojasnila oz. vprašanja so potrebna glede na to, da je tukajšnje poročilo eno tistih poročil oz. razlag, ki se opirajo na osebne izkušnje in osebno navzočnost. Ali bo takšnim poročilom in razlagam uspelo doseči status *verodostojnosti* in *resnice*, je seveda odvisno od količine pritrdilnih ali nasprotujočih poročil oz. razlag.

¹ Na ustanovnem zboru *Slovenske demokratične zveze* 11. januarja 1989 je Hubert Požarnik v svojem govoru napovedal, da se bo lahko nekoč pohvalil svojim potomcem: *bil sem zraven!*

² *Hearsay* so nepreverjene, neuradne informacije, ki izvirajo od nekoga drugega in niso del neposrednega védenja priče oz. poročevalca.

Pisec teh vrstic je zaskrbljen, ker v zadnjem času narašča nezaupanje v *faktičnost* in *faktografijo* prelomnih dogodkov *slovenske osamosvojitve*. Eden od motivov tukajšnjega pisanja je povrnitev zaupanja v dejstva in zavrnitev prizadevanj, ki jih pisec teh vrstic ne more označiti drugače kot *kontrafaktična*.

Argumentov, ki govorijo v korist tukajšnjega pisanja, je veliko. Pred njim obstaja velikanska tradicija *izpovedi, spominov, dnevnikov, pričevanj...* avtorjev, kot so Ivo Andrić, James Baker, Dobrica Ćosić, Milovan Đilas, Piero Fassino, Hans Dietrich Genscher, Richard Holbrooke, Ivan Hribar, Janez Janša, Stane Kavčič, Taras Kermanner, Edvard Kocbek, Miroslav Krleža, Jean Jacques Rousseau, Josip Vidmar... pa tudi nespornih *znanstvenih podjetij*, kot so npr. razprave Petra Jambreka³, Jožeta Pučnika⁴, Henryja Kissingerja⁵ ali Madeleine Albright⁶. Pisec teh vrstic je globoko - pravzaprav bolj kot tistim, ki so sicer poklicno pristojni za širše preglede, »večje slike« (*bigger picture*) in sintetične teorije - hvaležen navedenim avtorjem, pa naj so se omejevali na svoje lastne izkušnje, ali so jih posploševali do ravni znanstvenih razprav. *Si parva licet componere magnis* lahko - pisec teh vrstic - navedenim doda še seznam svojih poročil o osamosvajanju in dosežkih slovenske države.⁷

Slovenska državnost in slovenska osamosvojitve sta bili tesno povezani s *slovensko-srbskimi* in *slovensko-hrvaškimi* odnosi. Gre, če nekoliko posplošimo, za dva različna, pravzaprav nasprotna koncepta slovenskega zgodovinskega razvoja: za *srednjeevropski* (recimo slovensko-hrvaški) in *balkanski* (recimo slovensko-srbski) koncept. V Avstro-Ogrski se je uveljavljal prvi, v Jugoslavijah je bil v ospredju drugi koncept. V prvem obdobju, celo, ko je šlo za slovenske narodne programe, npr. pri *Majniški deklaraciji* (1917), so se slovenski voditelji opirali v glavnem na Hrvate; v drugem obdobju pa so dajali prednost srbski politiki. Osamosvojitve se je oblikovala pretežno kot proti-srbski projekt, v skrajni posledici pa kot slovensko-srbski sporazum. Kot pove sama beseda, slovenska osamosvojitve in samostojna država pomenita prekinitev tradicije

³ P. Jambreka (s poglavjem A. Igličarja), *Demokracija in država*, 2014.

⁴ J. Pučnik, *Izbrano delo*, 2003.

⁵ H. Kissinger, *Diplomacy*, 1994; *World Order*, 2014.

⁶ M. Albright, *Madam Secretary*, 2003; *The Mighty and the Almighty: Reflections on America, God, and World Affairs*, 2006; *Memo to the President Elect: How We Can Restore America's Reputation and Leadership*, 2008.

⁷ D. Rupel, *Skrivnost države*, 1992; *Srečanja in razhajanja*, 2001; *Slovensko predsedovanje v ognju lastnih sil*, 2009; *Slovenija na svetovnem prizorišču*; 2011 in *Negotovo življenje* 176. članice OZN, 2013.

opiranja bodisi na Hrvate bodisi na Srbe. V nadaljevanju bomo opisali nekaj odločilnih sestavin *slovensko-srbskega sporazumevanja*.

2. Majniška in Krfska deklaracija

Konec maja 1917 so Slovenci v *Majniški deklaraciji* izrazili upanje na federalistično preureditev Avstro-Ogrske, v kateri bi imeli - sicer skupaj z avstroogorskimi Hrvati in Srbi - več besede in svobode. Tudi pozneje, v *Krfski* (julija 1917) in *Ženevski izjavi* (takoj po premirju, novembra 1918) je bil govor o razčlenjeni južnoslovanski državi, v katero bi se združili dve enoti: Karađorđevićeva kraljevina in zagrebška SHS, ki jo je vodil Anton Korošec, vendar je šel razvoj v drugačno smer. V Jugoslaviji je - kljub nekaterim poznejšim pomislekom v Versaillesu - prevladal koncept asimilacije in »troimenega« jugoslovanskega naroda, iz česar izvirajo mnoga vprašanja, nesporazumi in problemi.

V ozadju odnosov med Slovenci in *južnoslovanskimi narodi* so delovala pomembna jezikovna in terminološka vprašanja v zvezi s pojmi, kot so *ljudstvo, narod, nacija in država*. Primerjava srbskega izvirnika *Krfske deklaracije* in prevoda, ki je bil pripravljen za britanske in druge angleško beroče diplomate na konferenci v Versaillesu, pove, da se je marsikaj izgubilo in zamešalo v prevodu. Čeprav srbska beseda »narod« v slovenščini pomeni »ljudstvo« (v nemščini recimo »das Volk«, v angleščini »people«), jo včasih (netočno) prevajamo z besedo »narod«, ki se v slovenščini približuje pomenu, ki ga ima v nemščini, angleščini in francoščini beseda »nation« in ki pomeni *državo*. Nacija pri Slovencih - kar je npr. leta 1987 poudarila Nova revija s *Prispevki za slovenski nacionalni program* - pomeni narodno državo, v državo preoblikovan narod.

Srbski izvirnik *Krfske deklaracije* govori o »troimenem ljudstvu«:

Pre svega, predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca ponovo i najodsudnije naglašavaju, da je ovaj naš troimeni narod (podčrtal D.R.) jedan isti po krvi, po jeziku govornom i pisanom, po osećajima svoga jedinstva, po kontinuitetu i celini teritorije, na kojoj nepodvojeno živi, i po zajedničkim životnim interesima svoga nacionalnog opstanka i svestranog razvitka svoga moralnog i materijalnog života.

Slovenski prevod *Krfske deklaracije*⁸ je žal zavajajoč, saj piše: *Predstavniki Srbov, Hrvatov in Slovencev, predusem ponovno in najodločneje poudarjamo, da je ta naš troimeni narod (podčrtal D.R.) eden in isti, po krvi, po jeziku, govorjenem in pisanem, po občutku svojega edinstva, po kontinuiteti in celovitosti ozemlja, na katerem nedvomno živi, in po skupnem življenjskem interesu svojega narodnega obstoja in vsestranskem razvoju svojega moralnega in materialnega življenja.*

Angleški prevod (*The Pact of Corfu*)⁹ je bil natančnejši od slovenskega, saj pravi:

In the first place the representatives of the Serbs, Croats, and Slovenes declare anew and most categorically that our people constitutes but one nation (podčrtal D.R.), and that it is one in blood, one by the spoken and written language, by the continuity and unity of the territory in which it lives, and finally in virtue of the common and vital interests of its national existence and the general development of its moral and material life.

Iz srbskega izvornika Krfske deklaracije in iz drugih listin tega časa izhaja, da je za srbsko, hrvaško in slovensko ljudstvo značilna temeljna enakost, medtem ko se je angleški prevajalec »spoprijel« s terminološkim problemom. Na neki način je srbski izvornik zaostрил po britanskem oz. zahodnoevropskem (pravzaprav pa tudi po srbskem) okusu: *naše ljudstvo predstavlja zgolj eno samo nacija*. Če se je bralec potemtakem zanesel na ta prevod, zares ni videl nobene ovire, da se Srbi, Hrvati in Slovenci ne bi združili v eno državo na podlagi *pravice narodov do samoodločbe*.

Zenevska izjava (Declaration of the Conference of Geneva, November 11, 1918) je za spoznanje bolj zadržana, vendar uporablja podobne izraze: *nekdanje meje so preprečevale zvezo našega ljudstva* (*»union of our people«*), omenja zagrebški *Narodni svet/Narodno vijeće* kot *»National Council of Zagreb«*, sicer pa poudarja, da bo nova skupna in *nedeljiva država* (*»indivisible State-unit«*) članica *družbe svobodnih nacij* (*»member of the Society of Free Nations«*).

Medtem ko je za vse Srbe, Hrvate in Slovence iz Avstro-Ogrske in iz Srbije nemara upravičena oznaka »ljudstvo«, saj naj bi se vsi

⁸ »Dodatek, Krfska deklaracija«, *Slovenci v očeh Imperija (Priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919), The Slovenes in the Eyes of the Empire (Handbooks of the British Diplomats Attending the Paris Peace Conference of 1919)*, 2007, str. 95-98.

⁹ »Appendix, The Pact of Corfu«, *prav tam*, str. 359-361.

skupaj zbrali v novi državi, sta zanje gotovo napačni oznaki »narod« in »nacija«, čeprav slednji izraz v mnogih jezikih pomeni isto kot država. Pri Angležih, Francozih in tudi pri Italijanih velja predpostavka identitete med državo in narodom, saj se je v teh in podobnih primerih - v slovenskem šele leta 1991 - (večinski) narod preoblikoval v državo. Nekateri slovenski prevajalci so vsekakor pretiravali, ko so za vsebino jugoslovanske države določili narod, ki ga ni bilo. Srbski »narod«, ki v slovenščini pomeni »ljudstvo«, so prevedli s slovensko besedo »narod«, s čimer so olajšali delo tistim, ki so v treh (ali več) narodih videli enega oz. so jih želeli spojiti v en narod.

Slovenci so, kot vidimo, vstopili v Jugoslavijo s težkimi terminološkimi, pravnimi in političnimi bremenmi.

Ena temeljnih značilnosti slovenskega preddržavnega razvoja je bila v tem, da so bili njegovi protagonisti pogosto negotovi in neodločni oz. da so se pri usodnih odločitvah - vse do leta 1990 - praviloma opirali na druge narode. Srbski in hrvaški politiki so seveda podpirali slovenske težnje, v ozadju pa so pogosto delovali interesi oz. načrti, kot sta *Velika Srbija* in *Velika Hrvaška*. Kakšna je bila konkurenca med temi načrti, kažeta npr. zemljevida NDH in Šešljeve Srbije (ki naj bi segala do črte Virovitica - Karlovac - Karlobag).

Med obema vojnama so se pojavljale polemike o slovenskem narodnem in jugoslovanskem nacionalnem vprašanju. Eno takšnih, resda previdnih polemik predstavlja Vidmarjeva knjiga *Kulturni problem slovenstva* (1932), s katero je polemiziral Edvard Kardelj. Pod vplivom marksističnih avtorjev, kot je bil Kardelj (*Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, 1939), se je širila teorija o *stapljanju narodov*. Do neke mere je bila s takšnimi pogledi obremenjena tudi odločitev čebinskega kongresa KPS za Jugoslavijo (1937).

Slovensko-hrvaški koncept, ki se je izrazil v Koroščevem *Jugoslovanskem klubu*, v Majniški deklaraciji (1917) in v zagrebški »Narodni veči« (oktober-december 1918) je propadel v trenutku *zedinitve*. Čeprav so bile črke v naslovu zagrebško-ljubljanske države in beograjske kraljevine (SHS) enake, je bil pomen bistveno drugačen: SHS je prvotno pomenil *Slovence, Hrvate in Srbe*, po *zedinitvi* pa *Srbe, Hrvate in Slovence*. V novi situaciji, nad katero so se - kljub temu, da je največ ozemlja izgubila Slovenija - najbolj pritoževali Hrvati, so imeli slovensko-srbski odnosi po zaslugi kle-

rikalne in liberalne stranke - vse do začetka vojne - prednost pred slovensko-hrvaškimi odnosi.

3. Vse slovenske »prve vlade«

Leta 1918 so se Slovenci ločili od Avstro-Ogrske, nakar so se vključevali v različne državne tvorbe oz. njihove organe. 16. avgusta 1918 so v Ljubljani ustanovili *Narodni svet*¹⁰, ki se je pozneje podredil Narodnemu veču ali - kot pravi Mal - *Narodni veči Slovencev, Hrvatov in Srbov*, ta pa se je oktobra razširila s hrvaško-srbsko koalicijo in postala »enotna organizacija Jugoslovanov habsburške monarhije«. ¹¹ Obstajala sta potemtakem *ljubljski Narodni svet* in *zagrebska Narodna veča*. 29. oktobra so v Ljubljani razglasili svobodo in neodvisnost, 31. oktobra pa je ljubljanski Narodni svet imenoval *Narodno vlado za Slovenijo*, katere predsednik je postal *Josip Pogačnik*.¹² Ivan Hribar se v svojih *Spominih* pritožuje, da so (izdajalsko, »avstrijakantsko«) vlado postavili za njegovim hrbtom, ko je bil odsoten v Zagrebu, sicer pa priznava, da je računal na svoje članstvo v njej. Iste ga dne (31. oktobra 1918) je Narodna veča, ki ji je predsedoval *Anton Korošec*, obvestila prijateljske zavezniške vlade, da se je ustanovila »država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki hoče stopiti v skupno državo s Srbijo in Črno goro«. ¹³ T.i. *zedinitev* v enotno kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev se je zgodila 1. decembra, ko je tudi prenehala funkcija Narodne veče. Po združitvi v kraljevino je funkcija prenehala tudi Pogačnikovi vladi, 20. januarja 1919 pa je Beograd namesto nje postavil *Deželno vlado za Slovenijo*, ki jo je vodil Janko Brejc.¹⁴ Prva slovenska vlada je trajala od 31. oktobra 1918 do 20. januarja 1919, torej *80 dni*.

3. maja 1945 se je na ljubljanskem Taboru sestal »slovenski parlament«, ki ga je vodil Franc Kremžar. Skliceval se je na Atlantsko listino, na kralja Petra in na »demokratske zaveznike«, ki so jim

¹⁰ Odbor ljubljanskega narodnega sveta je vodil Anton Korošec, v njem pa so bili še Gjuro Červar, Ivan Hribar, Josip Jerič, Ivan Kejžar, Albert Kramer, Lovro Pogačnik, Fran Smodej in Josip Wilfan. Glej *I. Hribar, Moji spomini II, 1928, str. 276*.

¹¹ »Narodno večo« so ustanovili v Zagrebu septembra 1918. Glej *Mal, str. 1119*.

¹² Člani te vlade so bili poleg Pogačnika še Ivan Brejc, Vekoslav Kukovec, Vladimir Ravnihar, Anton Kalan, Karol Vrstošek, Vladimir Remec, Karl Triller, Ivan Tavčar, Pavel Pestotnik, Lovro Pogačnik, Vekoslav Breclj in Anton Kristan. Glej *I. Hribar (op. pod črto št. 10), str. 303-307*.

¹³ *Ibid., str. 1123*.

¹⁴ Glej *A. Rahten, Pozabljeni slovenski premier - Politična biografija dr. Janka Brejca (1869-1934), Celovec, 2002*.

poslali vdanostne brzojavke.¹⁵ Takrat je nastala tudi druga »prva slovenska vlada« - *Slovenski narodni odbor* - njena sestava pa je bila naslednja: dr. J. Basaj, rav. B. Remec, dr. A. Šmajd, dr. F. Bajlec, zastopnik Prekmurja, dr. M. Kranjc, inž. L. Bevc, R. Žitnik, dr. M. Zajc in dr. Celestin Jelenec. (Odsotna sta bila zastopnika Koroške dr. Kolterer, in Primorske dr. A. Kacin.) Drugi poskus slovenske vlade je - če računamo, da so njeni člani ob koncu vojne pobegnili na avstrijsko Koroško - trajal nekako *6 dni*.

Naslednjo - tretjo - slovensko vlado je vodil Boris Kidrič, ustanovljena pa je bila 5. maja 1945 v Ajdovščini. Člani Kidričeve (ajdovske) vlade so bili Marijan Breclj, Vida Tomšič, Franc Snoj (SLS), Zoran Polič, Jože Pokorn, Ferdo Kozak, Aleš Bebler, Franc Leskošek, Janez Hribar, Tone Fajfar (krščanski socialisti) in Marjan Ahčin. Po Kidriču so slovensko republiško vlado vodili naslednji predstavniki *Komunistične partije oz. ZKS*: Miha Marinko (1946-1953), Boris Kraigher (1953 - 1962), Viktor Avbelj (1962 - 1965), Janko Smole (1965 - 1967), Stane Kavčič (1967 - 1972), Andrej Marinc (1972-1978), Anton Vratuša (1978-1980), Janez Zemljarič (1980 - 1984) in Dušan Šinigoj (1984-1990). Slovenija je imela komunistično vlado od leta 1945 do leta 1990, torej je KPS oz. ZKS vladala skoraj *45 let*.

Medtem ko je bila prva »prva slovenska vlada« (1918) po usmeritvi v bistvu slovensko-hrvaška (vendar se je po 80 dnevih preusmerila v srbsko smer), sta bili naslednji dve »prvi slovenski vladi« iz leta 1945 bolj ali manj usmerjeni v srbsko smer. Druga vlada se je legitimirala s srbskimi simboli (kralj Peter), tretja pa je preko Srbije segla še vzhodneje, k Sovjetom.

Slovensko-srbski odnosi so bili - kljub problemom - najboljši v začetku jugoslovanske zgodovine, predno so se pokvarili zaradi zunanje politike in vojn. Jugoslavija (in z njo Slovenija) se je zapletla v drugo svetovno vojno po neuspešnih prizadevanjih kneza Pavla, da bi se dogovoril z Nemci oz. po srbskem puču, ki se je proslavil z geslom *Rajši vojna kot sporazum* (»*Bolje rat nego pakt!*«). Kraljevska vlada je pristala v izgnanstvu, v Jugoslaviji pa sta se v senci nemške in italijanske okupacije, predvsem pa pod

¹⁵ Brzojavka kralju Petru II. se je glasila: „Poslanci narodnega predstavništva za Slovenijo Vam pošiljajo s prve seje v Ljubljani izraze vdanosti in zvestobe ter Vas nujno vabijo na svobodno slovensko ozemlje, ki ga drže Vaše zveste čete.“ Brzojavki Trumanu in Churchillullu sta bili obe enaki: „Poslanci narodnega predstavništva za Slovenijo Vam pošiljajo s prve seje v Ljubljani vdane pozdrave s prošnjo za takojšnjo intervencijo, da se prepreči nadaljnje prelivanje krvi. Sporočamo, da smo njegovo veličanstvo kralja Petra II. zaprosili, naj se nemudoma vrne v domovino.“ Glej *T. Debeljak, V: RTVSLO – MMC*.

drobnogledom zaveznikov spoprijela Tito in Mihailović. Posebno zadnji dve leti vojne so slovenski politiki in diplomati stare šole omahovali med lojalnostjo londonski kraljevski vladi in Titovemu partizanskemu gibanju. Vplivni član SLS in jugoslovanski veleposlanik v Argentini in Kanadi Izidor Cankar je relativno zgodaj opozarjal, da se bo morala Jugoslavija na mirovni konferenci sklicevati na dosežke partizanov, po sestanku s Titom na Visu (avgusta 1944) pa je v pismu škofu Rožmanu celo ugibal, ali bi bilo mogoče doseči združitev domobrancev s partizani. Cankar je realistično ocenjeval interes in pomen Sovjetske zveze za prihodnost Balkana, Jugoslavije, Trsta in Slovencev. Poleti 1943 je v pismih (npr. Francu Snoju) ugotavljal, da bo usoda Trsta odvisna od sovjetske podpore. Opozarjal je na nevarnost angleškega načrta o tržaški državi s slovenskim zaledjem, ki bi zaustavila sovjetski prodor v Sredozemlje. Menil je, da bi (po vojni) Trst pogoltnil Slovenijo, ne Slovenija Trsta. Trst bi lahko držali, če bi bili del velikega sistema (Britanije ali SZ).¹⁶

Četrta vlada je bila sestavljena 16. maja 1990, vodil jo je Lojze Peterle, trajala pa je do 14. maja 1992, torej *dve leti*.

Kot vidimo, se je državnost približevala Sloveniji v valovih in relativno počasi. Premiki so bili povezani s tujimi odločitvami in domačimi dejanji po končanih vojnah: po prvi (Pogačnikova vlada) in drugi svetovni vojni (Basajeva in Kidričeva vlada) in po koncu hladne vojne (Peterletova vlada). Na premike in razvoj slovenske državnosti pa so vplivali tudi drugi, predvsem ideološki spori in kulturni boji. Med obema vojnama so se jih med drugimi udeleževali Josip Vidmar z že omenjenim *Kulturnim problemom slovenstva* (1932), Edvard Kocbek s *Premišljevanjem o Španiji* (1937) in Edvard Kardelj z *Razvojem slovenskega narodnega vprašanja* (1939).

¹⁶ Cf. A. Rahten, »Prelomno obdobje Izidorja Cankarja«, Zbornik za umetnostno zgodovino, 2012, str. 209-215; in A. Rahten, *Izidor Cankar: Diplomati dveh Jugoslavij*, 2009.

Politični koncepti v času ii. svetovne vojne

	Razpad Jugoslavije, neodvisna slovenska država	Večstrankarska demokracija	Sodelovanje z nacistično Nemčijo (okupatorjem)	Sodelovanje z ZDA, Veliko Britanijo	Sodelovanje s Sovjetsko zvezo
SLS, vodstvo domobranstva	?	da	Da	?	Ne
SLS, londonska vlada	Ne	da	Ne	Da	?
KPS, protiperialistična fronta (do jun. 1941)	Da	ne	Da	Ne	Da
KPS, osvobodilna fronta (po jun. 1941 oz. 1942)	Ne	ne	Ne	Da	Da
ZDA, Velika Britanija	Ne	da	Ne		Da
Sovjetska zveza 1939-1941	?	ne	Da	Ne	
Sovjetska zveza po jun. 1941	Ne	ne	Ne	Da	
Nacistična Nemčija 1941	Da	ne		Ne	Ne

4. Vestfalski sistem

Glavna problema mednarodnih odnosov sta vojna in mir. Vojna je stvar vojakov, mir je stvar diplomatov. Diplomatski uspeh svetovnih razsežnosti je bil *Dunajski kongres* (1815), ki je Evropi prinesel stabilnost praktično do prve svetovne vojne. Kongres, ki

je bil pravzaprav mirovna konferenca, uživa v poučeni javnosti velik ugled: *Sveta Aliansa je obračunala s francosko revolucijo in z Napoleonom, vendar ni kaznovala Francije*. Epohalni dosežek je mogoče pripisati francoskemu diplomatu in ministru, čigar polno ime oz. naslov je *Charles Maurice de Talleyrand-Périgord, prince de Bénévent*. Evropski prvaki pod vodstvom avstrijskega zunanje- ga ministra Metternicha so kaznovali režim, ne pa države ali naroda. Slovenci smo se v ta velikanski in veličastni proces - kot še kdaj pozneje - vključili s protokolarnimi uslugami, ko se je kongres leta 1821 nadaljeval v Ljubljani. Skupaj z Napoleonom so propadle tudi *Ilirske province* (1809-1814), vendar - če dobro premislimo - Sveta Aliansa in Avstrija Slovencev nista odvrnili od poznejših narodno-osvobodilnih dejanj, ki so se bila začela z Ilirijo.

V primerjavi z Dunajem in kljub veliki dozi ameriškega idealizma je bila mirovna konferenca v Versaillesu (1919) - kljub dobremu mnenju, ki ga imamo o diplomaciji - kolosalna polomija. Njeni voditelji so zrušili tri cesarstva, predvsem pa so *kaznovali Nemce*. Zavezniki Nemcem niso dopustili njihovega Talleyranda, ki ga Nemci po vsem videzu niti niso imeli. Odvzeli so jim ozemlje, ki je bilo veliko kot tri Slovenije in na katerem je živel 7 milijonov Nemcev, predvsem pa so jim naložili velikanske odškodnine. *Versailles se je maščeval tudi Slovincem*, saj je zavezniška Italija pridobila tretjino slovenskega ozemlja, na katerem je živel 300.000 Slovencev.

Kaznovanje Nemčije po II. svetovni vojni je bilo drugačno kot v Versaillesu. (Predvojne) Nemčije niso le zmanjšali (v korist Francije, Poljske in Sovjetske zveze), ampak so jo tudi razdelili na zahodni in vzhodni del, pri čemer je - ob *denacifikaciji* - vsaj kaznovanje zahodnega dela prenehalo relativno kmalu, z Marshallovim načrtom (1948) in z vključitvijo v NATO (1955). V vzhodnem delu Nemčije in v Sovjetski zvezi se seveda ne bi strinjali, da so Nemcem grehe iz II. svetovne vojne odpustili samo na Zahodu. Po mnenju zanesenjakov je bila *Nemška demokratična republika* (1949-1990) za Nemce nagrada, večinoma pa - tudi glede na število ljudi, ki so bežali iz nje - sodimo, da je bila ujetništvo. Tu se lahko začne velika in naporena razprava o težavah življenja v socializmu.

O maščevalnosti zmagovalcev je v zvezi s slovensko *spravo* govoril tudi ameriški veleposlanik v Sloveniji:

*Druga polovica Slovencev so ljudje, ki so bili bodisi na strani fašističnih okupatorjev, katoliki ali kakšni drugi kristjani, protikomunisti, ali pa so bili demokrati, ki jih je enako kot fašizem skrbel komunizem. Na tisoče so jih brez sodnega postopka poklali takoj po vojni, o čemer ni bilo mogoče govoriti več kot petdeset let, zdaj pa to dejstvo zelo razdvaja. To je tako, kot če bi mi po državljanski vojni ubili Roberta E. Leeja, druge bi poslali v koncentracijska taborišča, nato pa o tem nihče ne bi smel govoriti do leta 1920. Lahko si predstavljate gnev in prizadetost, do katerih bi prišlo, ko bi se bilo kaj takega zares zgodilo.*¹⁷

Ob mednarodnem priznanju leta 1992 (pa tudi ob vstopu v EU in NATO leta 2004) smo ugotavljali, da je Slovenija dobro izkoristila zgodovinske priložnosti, ki se (kot vsak po svoje dokazujejo primeri Baskije, Benečije, Črne gore, Gruzije, Katalonije, Kosova, Kurdistana, Makedonije, Srbije, Škotske, Ukrajine...) ne ponujajo ravno pogosto. Po drugi strani sta bili mednarodno priznanje novih držav in njihovo postopno vključevanje v EU in NATO epohalen prelom s tradicijo mednarodnega komunističnega gibanja, katerega bistvena značilnost je bila »preseganje« nacionalnih meja in državne suverenosti. Leta 1992 Slovenija ni postala le vsestransko priznana država, ampak tudi tvoren člen mednarodne skupnosti v skladu z *vestfalsko ureditvijo*. Vestfalski sporazum ob koncu tridesetletne vojne (1648) je pomenil uveljavitev državnosti in razmejitev med državnimi in cerkvenimi oz. ideološkimi pristojnostmi.

Revolucije in svete vojne se na takšne pristojnosti ne ozirajo, saj si prizadevajo osvoboditi brezverska, nevedna ali zavedena ljudstva omejitev, ki jih predstavljajo države in njihove diferencirane ureditve, npr. delitev oblasti. Čisti islamisti, džihadisti in druga revolucionarna gibanja, da o teroristih ne govorimo, zavračajo vestfalsko ureditev.

O kršitvah vestfalskih pravil lahko govorimo tudi v zvezi z jugoslovansko krizo, saj je vsebovala mnoge elemente brezbržnosti glede človekovih pravic, elemente ideološke, narodnostne in verske nestrpnosti. Da bi bil položaj še bolj zapleten, se je država zaradi razlik glede teh elementov razklala vsaj na dva dela, pri

¹⁷ R. O'Connell, *An Interview with Joseph A. Mussomeli, U.S. Ambassador to Slovenia, The Politic*, <http://thepolitic.org/an-interview-with-joseph-a-mussomeli-u-s-ambassador-to-slovenia> (zadnjič obiskano: 3. 3. 2015).

čemer si je nameraval nazadnjaški del - brez upoštevanja narodnih pravic in (republiških) meja - podrediti celoto. Slovenija je utemeljena na Badinterjevih pravnih mnenjih, ki jih je naročila (mirovna) konferenca v Haagu, svoje pravice in pravičnost sploh (načelo *ex aequo et bono*) pa uveljavlja s pravnimi sredstvi, npr. - kot v primeru meje s Hrvaško - z mednarodno arbitražo. Srbski poveljniki in vojskovodje so - podobno kot nekdanji revolucionarji in kot današnji junaki verskih vojn - ravnali v nasprotju s temi načeli.

Mnogi zgodovinarji ugotavljajo, da se je I. svetovna vojna pravzaprav končala šele s padcem Berlinskega zidu, kar bi pomenilo, da je trajala 75 let. V čem naj bi padec Berlinskega zidu razrešil probleme, ki so jih ustvarili atentat na avstroogrškega prestolonaslednika v Sarajevu (1914), I. svetovna vojna in razpad »dunajskega« sistema, ki je trajal - denimo - 100 let???

Omenjene ugotovitve izhajajo iz ocene zgodovinskih posledic kaznovanja in izključevanja - narodov. Po koncu hladne vojne naj bi spoznali, da je neprecenljiva sestavina mednarodnih odnosov - *stabilnost*. Henry Kissinger v svoji najnovejši knjigi (*World Order, 2014*) zagovarja ravnotežje med *močjo in legitimnostjo*. Uporaba državne moči (vojske, policije, pravosodja) brez pravične podlage ustvarja ali stopnjuje mednarodne probleme. Iz tega razloga je recimo Slovenija na začetku pogajanj o državni meji s Hrvaško zahtevala upoštevanje načela *ex aequo et bono*. Kot je znano, je bilo to načelo v končni verziji Arbitražnega sporazuma potisnjeno na rob. Arbitražno sodišče naj bi za določitev meje uporabilo mednarodno pravo, medtem ko naj bi poleg prava upoštevalo »pravičnost« in druga lepa načela šele pri določanju *stika Slovenije z odprtim morjem...* Kot je bilo že večkrat povedano, Slovenija ne potrebuje poljubnega stika, ampak potrebuje ozemeljski stik, torej odprto pot iz ozemeljskega morja na odprto morje, s čimer sta povezani vsaj dve aktualni slovenski gospodarski težavi: modernizacija koprškega pristanišča in nov železniški tir med Divačo in Koprom.

Po koncu hladne vojne in po osamosvojitvi je Slovenija relativno hitro navezala stike s poraženo stranjo, tj. s Srbijo oz. Jugoslavijo, sporazumela pa se je tudi z državljani teh dveh držav, ki so želeli postati slovenski državljani. Dunajski sporazum o nasledstvu (2001) je uzakonil enakopravnost vseh držav naslednic SFRJ in določil sistem reševanja zapletov iz preteklosti. To je bilo dragoceeno diplomatsko izročilo, ki ga (kot kažejo zapleti z varčevalci LB)

nova slovenska diplomacija po letu 2009 ni znala uporabiti.

5. Prelomni dogodek za Evropo: padec Berlinskega zidu

Prelomni sklep ministrskega sveta EU 16. decembra 1991 in prelomna izbira datuma mednarodnega priznanja Slovenije (15. januar 1992) sta bila rezultat prejšnjih slovenskih in svetovnih prelomnih dogodkov:

1. Po letu 1987 (Nova revija, Majniška deklaracija, nove stranke...) je bila slovenska opozicija vključena v evropske demokratične procese, ki so pripeljali do porušenja Berlinskega zidu 9. novembra 1989;

2. Konec leta 1990 smo se Slovenci na plebiscitu - tudi zaradi zaostale in sovražne beograjske politike - enodušno odločili za neodvisno in samostojno slovensko državo;

3. 25. junija 1991 smo razglasili neodvisnost od SFRJ, nato je sledila kratka vojna, ki smo jo končali

4. 7. julija 1991 na Brionih. Takrat je Slovenija za tri mesece zavstavila osamosvojitvene postopke;

5. 14. avgusta 1991 je sledil beograjski sestanek predsednika slovenskega parlamenta in zunanjega ministra z Dobrico Ćosićem;

6. 7. oktobra 1991 se je iztekel moratorij; v istem času se je bližala koncu konferenca o Jugoslaviji v Haagu;

7. 25. oktobra 1991 se je na podlagi sklepov haaške konference in dvostranskih sporazumov JLA umaknila iz Slovenije;

8. *Konec leta 1991 je razpadla Sovjetska zveza;*

9. *11. januarja 1992 je Badinterjeva arbitražna komisija objavila mnenje, da je SFRJ v procesu razpadanja, in da Republika Slovenija izpolnjuje pogoje smernic glede priznanja novih držav v Vzhodni Evropi in v Sovjetski zvezi kakor tudi pogoje Deklaracije o Jugoslaviji, ki jih je 16. decembra 1991 sprejel Svet ministrov Evropske skupnosti.*

Povsod po Srednji in Vzhodni Evropi so proslavili padec Berlinskega zidu in konec hladne vojne (9. novembra 1989) kot *osvoboditev*, tj. kot petindvajseto obletnico *svobode*.¹⁸ Ob tem se posta-

¹⁸ Padec Berlinskega zidu so, razumljivo, najbolj svečano praznovali v Nemčiji, na Češkem in na Madžarskem. Na veliki konferenci »25 let svobodne Bolgarije« se je 11. in 12. novembra v Sofiji zbrala večina pomembnih vzhodno- in srednjeevropskih državnikov, akademikov in novinarjev, ki so bodisi sodelovali pri osvobajanju Evrope, bodisi se istovetijo z njim. Konference se je udeležil tudi pisec teh vrstic.

vljata dve vprašanji: v čem je bistvo osvoboditve in zakaj slovenska politika, kjer je *ljubljski zid* (npr. z ustanovitvijo novih strank in z Majniško deklaracijo) padel že spomladi leta 1989, posveča osvobajanju tako malo pozornosti?? Odgovora sta na dlani:

- v nekdanjih t.i. socialističnih državah *osvoboditev* praviloma pomeni konec petdesetletnega zaostajanja, *konec komunistične diktature* in *uvedbo večstrankarskega sistema*, tj. demokracije, socialno-tržnega gospodarstva, spoštovanja človekovih pravic, predvsem pa družbene stabilnosti;

- v slovenski politični imaginaciji je pojem osvoboditve nekako zaseden s koncem druge svetovne vojne in z *uvedbo (ne s koncem) komunistične diktature*, pri čemer je ostalo odprto in celo prepovedano vprašanje premika iz dežja fašizma pod kap komunizma; velik del aktualne slovenske politike se še danes ne istoveti (povsem) z *uvedbo večstrankarskega sistema*.

Oceno aktualnega slovenskega strankarskega prizorišča bi si lahko olajšali z ugotovitvijo, da gre za pojmovno zmedo ali pretvarjanje. V resnici pa imamo opraviti z delitvijo:

- na stranke, ki se istovetijo s *koncem* komunistične diktature oz. z *uvedbo večstrankarskega sistema*, in

- na stranke, ki - milo rečeno - niso opustile privrženosti komunistični diktaturi oz. enostrankarskemu sistemu, kar kažejo predvsem s tem, da pomanjšujejo njune krivice, žrtve in tragedije.

Za to drugo skupino je značilna *kultura zanikanja*. Njeni privrženci pravijo, da v Sloveniji pred letom 1989 nismo imeli diktature. Namesto da bi rekli: *Oprostite!*, branijo propadli jugoslovanski sistem. S tem na neki način potrjujejo duhovito ugotovitev o nekdanjih socialističnih državah: da *je v njih mogoče predvideti vse razen preteklosti*. To je najresnejši problem današnje Slovenije.

Po skoraj petdesetih letih (1943-1989) prepovedi, skrivanja in zaničevanja; po različnih enostrankarskih, brezstrankarskih, samoupravnih in delegatskih poskusih je povsod v Evropi, tudi v Sloveniji, kljub opisani *kulturi zanikanja* postalo očitno, da je (več) strankarski sistem neizogibna sestavina uspešne države. Reševanje političnih (kulturnih, gospodarskih...) težav brez *svobodnega tekmovanja* med strankami je nemogoče. Jugoslovanski pa še kateri polóm je bil posledica slabega političnega sistema, tj. manjšinske vladavine revolucionarjev, ki niso nikoli tvegali volitev. Demokracija predpisuje tekmovanje med strankami, ki si morajo za svoje predstave o rešitvi pridobiti večino volivcev. Kdor misli reševati

probleme, mora imeti (ali ustanoviti) stranko in z njo zmagati na volitvah.

Ob praznovanju 25. obletnice padca Berlinskega zidu so se pojavili rezultati raziskav in anket, iz katerih je mogoče sklepati, da evropski študenti in dijaki bolj slabo poznajo novejšo zgodovino, saj se jih približno 6% zaveda konca hladne vojne, ob tem pa celo zamenjujejo Berlinski zid s Kitajskim zidom. Če se spomnimo malomarnosti oz. odporov pri obravnavanju *slovenske osamosvojitve* v slovenskih šolah, verodostojnosti teh podatkov ni mogoče resno ugovarjati.

Pomanjkljivo znanje zgodovine je povezano s šolsko politiko, s splošnim kulturnim oz. političnim ozračjem v Sloveniji - in v Evropi - do neke mere pa tudi s prodiranjem novih informacijskih tehnologij, ki razbremenjujejo šole in šolarje učenja in memoriranja, češ da »je vse to tako ali tako na internetu«. Takšen sproščen položaj je po svoje razveseljiv, saj zgodovinska dejstva vendar ostajajo živa in dosegljiva, po drugi strani pa je izrazito negativen in nevaren, saj v sodelovanju z množičnimi mediji in ob brezbržnosti nadzornih ustanov, recimo pravosodja, da ne govorimo o vse težje dostopnih arhivih, dopušča svojevrstno *neodmevnost in neobčutljivost* za važna zgodovinska in aktualna družbena vprašanja; omogoča skoraj *neopazno in neslišno* širjenje neresnic, ponaredkov in polresnic. Del te zgodbe je polemika o *osvoboditvi*: ali so se Slovenci osvobodili leta 1945 ali šele leta 1989 oz. 1991?

6. Italijanski intermezzo

Italijanski (levičarski) politik Piero Fassino je leta 2003 opisal svoj pogovor z Milanom Kučanom in Cirilom Ribičičem na dan razglasitve neodvisnosti (27. junija 1991): »Slovenci so prosili, naj jih ne bi pustili samih, pri čemer so rotili italijansko in evropsko levico, naj neodvisnosti bivših jugoslovanskih republik ne podarita desnici.«¹⁹

Italijanski zunanji minister Gianni De Michelis je še januarja 1992 grozil, da Italija ne bo priznala Slovenije, če ne podpiše *Tri-lateralnega sporazuma*, ki naj bi za člane italijanske manjšine odpravil mejo med Slovenijo in Hrvaško.

Hkrati je bil De Michelis avtor kompromisa, ki je priznanje Slo-

¹⁹ P. Fassino, *Per passione, Milano, 2003, str. 292.*

venije in Hrvaške premaknil za en mesec (na 15. januar 1992), vendar je bila odločitev ministrov 16. decembra 1991 dokončna.

Pač pa je Italija 31. julija 1992 (v trenutku »brezvladja«: Scotti je odstopil s funkcije zunanjega ministra 28. julija, Colombo pa nastopil 1. avgusta) potrdila veljavnost *Osimskih sporazumov* kot slovensko-italijanskih sporazumov.

Fassino tudi pravi, da so morale v balkansko krizo namesto bogate in neodločne Evrope leta 1994 poseči ZDA. Pri tem se strinja z Genscherjem, ki je v pogovoru (s piscem teh vrstic) 16. decembra 1991 »na vprašanje, kako si razlaga negativno stališče in aktivnost ZDA proti priznanju Slovenije in Hrvaške, odgovoril, da je početje Busha 'neverjetno'. Med možne razloge za takšno obnašanje je vključil veleposlanika Zimmermanna in Eagleburgerja.«

V omenjeni knjigi Fassino poroča o nesmiselni italijanski blokadi Slovenije, ki je bila potem rešena leta 1996 - s pomočjo Prodi-ja in Fassina.

7. Nacionalni interes

Zadnje čase se veliko, pogosto tudi malomarno govori o *nacionalnem interesu*. Interes nacije je predvsem njeno preživetje, tj. vzdrževanje sposobnosti za kolikor toliko neovirano, mirno in tvorno življenje v mednarodnem okolju. To sposobnost je treba ustrezno varovati in razvijati. Potrebna je kulturna, socialna in gospodarska substanca, ki se meri z različnimi kazalci, npr. z višino BDP, z dosežki na izobraževalnem, znanstvenem, zdravstvenem področju itn. K nacionalnemu interesu spada tudi mednarodni ugled, ki je prav tako merljiv z različnimi lestvicami bonitetnih hiš, mednarodnih agencij, inštitutov itn. Nacionalni interes se ne oblikuje z dnevno politiko ali s političnimi deklaracijami. *Oblikuje* se v daljšem obdobju nacionalnega življenja, z zgodovinskimi izkušnjami in preizkušnjami, *izražajo* pa ga predvsem ustava in zakoni. Nacionalni interes potem, ko je utrjen in splošno sprejemljiv, *uresničujejo* državne ustanove, predvsem parlament in vlada, zunaj države pa ga *predstavlja* zunanja politika, za katero so običajno pristojna zunanja ministrstva. Glede na različne tehnološke in politične pospeške tem ministrstvom segajo v besedo vse mogoče ustanove, organizacije civilne družbe itn., kar pa še ne pomeni, da so te druge ustanove in organizacije tudi odgovorne za predstavljanje - ali zaščito - nacionalnih interesov neke države.

Po letu 1992 je Slovenija relativno uspešno uveljavljala svoje interese: po letu 2000 je sklenila več mednarodnih pogodb, npr. dunajsko pogodbo o nasledstvu SFRJ, kulturni sporazum z Avstrijo in vatikanski sporazum. To žal ne velja za doseženi in parafirani sporazum o državni meji med Slovenijo in Hrvaško (»sporazum Drnovšek-Račan 2001«), ki ga je Hrvaška odpovedala in je bil leta 2009 prepuščen arbitraži. Predvsem pa je bila Slovenija uspešna pri svojem približevanju Evropski uniji in zavezništvu NATO. Formalno je postala članica obeh povezav leta 2004, naslednje leto je predsedovala OVSE, leta 2008 pa Evropskemu svetu. Pred tem je prevzela evropsko valuto evro in se priključila schengenskemu sistemu.

8. Sestanek s Ćosićem v Beogradu

Po drugi svetovni vojni so bili politični spori - zaradi sistema, ki jih v bistvu ni dopuščal - previdni, preoblečeni in prikriti. Marsikaj, kar je oporečnike pripeljalo v spor in celo v zapor, se nam zdi danes nesporno in nedolžno. Začelo se je s Kocbekovim *Strahom in pogumom* (1951), ki je pomenil zavrnitev socialističnega realizma; nadaljevalo s polemiko med Vidmarjem in Ziherlom (*Lenin in Tolstoj* - 1956), s Pučnikovimi članki (1958), ki so na neki način nadaljevali Đilasove analize v beograjski Borbi; s spopadom o ukinjanju narodov med Dušanom Pirjevcem in Dobrico Ćosićem (1961); s Kardeljevim pogromom nad *Perspektivami* (*Beleške o družbeni kritiki* - 1965); s polemiko med konservativnimi in avantgardnimi književniki (*Demokracija da, razkroj ne* - 1968); s kaznovanjem liberalnih profesorjev FSPN in z napadi na Kocbeka zaradi intervjuja o povojnih zunajsodnih pobojih (1975); končalo pa z *Novo revijo* (1987).²⁰

Ti kulturni boji so danes tako rekoč pozabljeni, njihovi sledovi počivajo v knjižnicah in arhivih. V svojem času so bili ognjevit in usodni. Navsezadnje so bili mnogi njihovi protagonisti nagrajeni, drugi pa kaznovani - kot npr. Kocbek in Pučnik. Oporečnikom je svojevrstno zadovoljstvo oz. rehabilitacijo seveda pomenila slovenska državnost leta 1991 oz. 1992.

Če ne štejemo Koroščevih razočaranj nad srbsko politiko (Pašić); če zanemarimo težave, ki jih je slovenskim komunistom med

²⁰ O teh sporih je leta 1989 obširno poročal pisec teh vrstic. Glej *D. Rupel, Slovenski intelektualci - od vojaške do civilne družbe, 1989.*

vojno povzročal Draža Mihailović, in če odmislimo nezaupanje, ki ga je bil v Beogradu vsa leta, posebej pa z ustavo 1974 deležen Edvard Kardelj, se je prvi resni slovensko-srbski spor zgodil leta 1961 s polemiko med Dušanom Pirjevcem in Dobrico Ćosićem. Slednji je izhajal iz unitarističnih stališč, Pirjavec pa se je takšnim stališčem uprl v imenu kulture (ki je povezana z narodom) in republiške avtonomije. Pirjevčeva stališča so bila za Ćosića nemarksistična, nacionalistična in konservativna. Pozneje se je Ćosićeva miselnost spreminjala in postajala vse bolj nacionalistična.²¹

Pojavne oblike srbske politike so bile različne. V socialistični Jugoslaviji se je včasih prekrivala ali istovetila z jugoslovanskim centralizmom in unitarizmom, pozneje pa je - ob enakih interesih in ciljih - prevladal srbski nacionalizem. Če bi bilo mogoče, bi ustvarili srbsko Jugoslavijo, če ne bi šlo, bi pristali na razširjeno Srbijo. Slovensko-srbski odnosi so vsebovali ambivalentnost: Srbi so veljali za tradicionalne slovenske zaveznike, po drugi strani so Slovenci balkansko politiko (potratnost, nezanesljivost, primitivnost...) največkrat pripisovali prav Srbom.

V letih 1984 in 1985 so se s Ćosićem v Ljubljani (v gostilni *Pri Mraku*) in v Bohinju večkrat sestali »novorevijaši«. Poleti 1986, je srbska revija *Duga* oz. njena urednica Zdenka Aćin po intervjuju s piscem teh vrstic (»Ko svađa Slovence i Srbe«) poskrbela za škandal, iz katerega se je razvila dolga polemika o srbskem odklonilem in slovenskem pritrtilnem odnosu do protestov na Kosovu.²² Srbski nacionalizem se je ognjevito prebudil septembra 1986 v znanem *Memorandumu Srbske akademije znanosti in umetnosti (SANU)*. Slovenski PEN je dal leta 1987 pobudo za dva slovensko-srbska pogovora v Ljubljani in v Beogradu, slovenska postava pa je poleg pisca teh vrstic vsebovala Mateja Bora, Draga Jančarja in Miloša Mikelna.²³ Leta 1989 so Slovenci in Srbi zaradi podpore vseh starih in novih strank stavkajočim kosovskim rudarjem na zborovanju v Cankarjevem domu (27. februarja 1989) in zaradi odpovedanega *mitinga resnice* (decembra 1989) postali skoraj sovražniki.

Deklaraciji o neodvisnosti (25. junija 1991) in spopadu z Jugoslovansko ljudsko armado so sledili zunanjepolitični oz. diplomatski koraki. 7. julija je na Brionih pod pokroviteljstvom ministrske trojke Evropske skupnosti (Hans van den Broek,

²¹ *Prav tam*, str. 98-116.

²² D. Rupel, *Negotovo življenje 176. članice OZN, 2013*, str. 16.

²³ D. Rupel, *Skrivnost države, 1992*, str. 183-184.

João de Deus Pinheiro, Jacques Poos) potekala konferenca med slovensko in jugoslovansko delegacijo. Po pogajanjih²⁴ je bila sprejeta *Brionska deklaracija*, ki pomeni začetek slovenske zunanje politike in diplomacije. Ob robu brionskega sestanka se je o odhodu JLA iz Slovenije s srbskim članom predsedstva SFRJ pogovarjal Janez Drnovšek. Vprašanje je bilo - vsaj za Slovenijo - ugodno rešeno na predsedstvu 18. julija.²⁵ V času tromesečnega moratorija, sta predsednik skupščine France Bučar in pisec teh vrstic 14. avgusta v Beogradu bolj ali manj na skrivaj obiskala starega znanca, sogovornika v mnogih slovensko-srbskih debatah v osemdesetih letih, navsezadnje tudi sodelavca *Nove revije*, sicer srbskega narodnega voditelja, pisatelja in poznejšega jugoslovanskega predsednika Dobrico Čosića. Čeprav na zunaj ni bilo čutiti - sicer realno obstoječe - napetosti, so slovenska predstavnika spremljali ljubljanski varnostniki, ki so ohranili - tako je bilo videti - dobre odnose z beograjskimi kolegi. Bil je lep poletni dan.

Srečanje na Dedinjah je postavilo staro prijateljstvo in stare polemike v kontekst nove zaostrene politične situacije, ki ni zadevala le slovensko-srbskih odnosov, ampak vse »medrepubliške odnose«, usodo Jugoslavije, evropsko in svetovno politiko. Lahko bi rekli, da je bil poln negotovosti in pričakovanj ves svet. Slovenski predstavniki so v stikih s tujimi predstavniki še vedno poslušali očitke in svarila, da slovenska avantura ne bo prizadela le Jugoslavije, ampak tudi Sovjetsko zvezo in svetovno ravnotežje, ki je bilo doseženo prejšnje leto v Parizu. Čeprav so posamezni evropski ministri Slovencem zagotavljali, da je njihova neodvisnost praktično zagotovljena, so mnogi upali, da je *mogoče ohraniti Jugoslavijo* v neki drugi - novi - obliki, kot asimetrično federacijo, konfederacijo ali nekakšno jugoslovansko gospodarsko skupnost. Problem je bil v tem, da je imelo to upanje močne nosilce v vrhu še obstoječe Jugoslavije, predvsem v vladi Anteja Markovića, ki je določene simpatije užival tudi v Sloveniji. Poleg tega so se interesi njegove

²⁴ 7. julija je bilo na Brionih več sestankov, ki so se jih s slovenske strani udeleževali Milan Kučan, Janez Drnovšek, Lojze Peterle, France Bučar in pisec teh vrstic; najprej je bil na vrsti sestanek s predstavniki dvanajsterice (ministrska trojka + veleposlaniki Nizozemske, Luksemburga in Portugalske), drugi je bil sestanek s predstavniki predsedstva in izvršnega sveta Jugoslavije (Mesić, Marković, Brovet, Gračanin, Lončar, Tupurkovski, Bogičević, Kostić, Jović, Drnovšek); tretji sestanek je bil samo z van den Broekom, sklepni plenarni sestanek pa je bil (v nedeljo) zvečer. V ozadju so potekali še pogovori na štiri oči, med katerimi je bil nemara najvažnejši pogovor med Drnovškom in Jovičem. Glej tudi *D. Rupel, Skrivnost države, spomini na domače in zunanje zadeve 1989-1992, 1992, str. 131-182.*

²⁵ *J. Drnovšek, Moja resnica, Jugoslavija 1989 - Slovenija 1991, 1996, str. 252, 259.*

(zvezne) vlade do neke mere ujemali z interesi srbske politike, na katero je imel - po prepričanju njegovih slovenskih sogovornikov - velik vpliv Dobrica Ćosić.

Načrte nasprotnikov slovenske (in hrvaške) neodvisnosti je prekrizalo samo dogajanje v Sovjetski zvezi. Vrelo ni le v baltskih republikah, ampak tudi v Rusiji, kjer je Boris Jelcin - tudi sogovornikom iz Slovenije, med katerimi je bil tudi pisec teh vrstic - že 14. maja 1991 - napovedal dokončen razpad Sovjetske zveze. France Bučar in pisec teh vrstic sta obiskala Ćosića le pet dni pred državnim udarom v Moskvi, ki je po vsej verjetnosti negativno vplival na srbsko-ruske odnose oz. na prepričanje srbskih politikov, da imajo zaslombo v Sovjetski zvezi.

Dogajanje v Sloveniji in na Hrvaškem je bilo potemtakem bolj podobno dogajanju v Rusiji in drugih sovjetskih republikah kot pa dogajanju v Srbiji. Beograd se je znašel na »napačni strani« zgodovine. Tudi o tem je bil govor med Ćosićem in slovenskima sogovornikoma, vendar je bila glavna posvečena popravljanju razpoloženja med Slovenci in Srbi, predvsem pa vprašanju skladnosti slovenskih in srbskih interesov v razmerju do zvezne vlade in do Markovića. Ta je bil po pripovedovanju Milana Kučana - piscu teh vrstic - pravzaprav izum slovenskih komunistov, sicer pa je bil, kot vse najvišje jugoslovansko vodstvo (Lončar, Mesić), po narodnosti Hrvat. Hrvaška politika in diplomacija sta imeli - kot že večkrat v zgodovini - dve železi v ognju.

V vsakem primeru izid jugoslovanske drame takrat, 14. avgusta 1991, še ni bil popolnoma jasen, Slovenija pa je intenzivno delovala predvsem v tem smislu, da si je poskušala ustvariti čim več prijateljev in zaveznikov. Nasprotovala je domnevam in teorijam, da sta Slovenija in Hrvaška siamska dvojčka in da Slovenija svojo neodvisnost povezuje z neodvisnostjo Hrvaške.

V času jugoslovanske krize je slovenska zunanja politika - zaradi svoje konstruktivnosti in previdnosti - doživljala pohvale. Čeprav so mnogi tuji politiki slovenskim že poleti 1991 govorili, da imajo neodvisnost tako rekoč v žepu, je bilo v Sloveniji še veliko nezaupanja, predvsem do Markovićeve vlade in do JLA. Jugoslovanska vojska je Slovenijo zapustila konec oktobra 1991, vlada z Antejem Markovičem pa je obstajala do konca leta 1991. Po drugi strani je brionski moratorij pomenil *premirje*, jugoslovanska premirja pa spričo sočasnih bojev okrog Knina, Vukovarja ali Dubrovnika niso zbujala pretiranega zaupanja.

Evropska unija je z mednarodnim priznanjem odlašala do 16. decembra oz. do 15. januarja 1992, ZDA pa so čakale do 7. aprila 1992.

Najvažneje pa je bilo to, da je Slovenija poleti 1991 opustila tradicionalno politiko odvisnosti od drugih južnoslovanskih narodov in prepričanje, da ne more ničesar doseči brez opiranja bodisi na Srbe bodisi na Hrvate. Slovenija je želela najprej poskrbeti zase, pri čemer je poskusila ravnati prijateljsko do vseh. Beograjski sogovorniki so sestavili dokument, ki je pospešil umik Slovenije iz jugoslovanske krize in utrditev slovenske države.²⁶

---

²⁶ Doslej izvirnik dokumenta, katerega soavtor in imetnik je pisec teh vrstic, ni bil objavljen, o njem pa so Čosić in nekateri drugi, vključno s piscem teh vrstic, že poročali. Na primer v *Skrivnosti države* (1992) na straneh 183-184 in v *Negotovem življenju 176. članice OZN* (2013) na straneh 159-160. Tukajšnja objava je tudi odgovor na namigovanje dvornega zgodovinarja Boža Repeta, da predsednik Milan Kučan za beograjsko srečanje in za dokument sploh ni vedel (*Mladina*, 18. 10. 2013). Pisec teh vrstic ga je Kučanu izročil osebno, sicer pa je slovenski predsednik naveden tudi v dokumentu samem. Poleti 1991 med parlamentom, vlado in predsednikom o bistvenih rečeh še ni bilo razhajanj. Repe se tudi sprašuje, ali nista predsednik parlamenta in zunanji minister delovala nepooblaščen in zakaj je sploh bil potreben sestanek s Čosićem. Čosićeva sogovornika sta bila vodilna člana vladajoče koalicije Demos, torej sta pooblastila vsekakor imela. Repe namiguje, da je bil beograjski sestanek odveč, češ »Slovenija je imela podpisan Brionski sporazum. Do izteka moratorija 7. oktobra, torej do dokončne osamosvojitve, sta jo ločila manj kot dva meseca. Jugoslovanska armada se je umikala iz Slovenije, o čemer je bil prav tako podpisan sporazum.« Repe seveda nima prav, ko dokončno osamosvojitve datira s 7. oktobrom. Moral bi se vprašati, zakaj je bila potemtakem potrebna *Haaška konferenca*, zakaj so jo podaljšali po 7. oktobru in zakaj se je je udeleževala Slovenija potem, ko naj bi se bila že osamosvojila? Moral bi se tudi vprašati, kakšna logika je v trditvi, da je bila Slovenija osamosvojena že 7. oktobra, Nemcem pa so očitali, da prehitevajo s priznanjem, do katerega je prišlo šele konec decembra? Repetove trditve in domneve so po vsem videzu posledica njegovega zaupanja v JLA, ki se iz Slovenije ni umaknila v začetku, ampak konec oktobra 1991.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA
ZUNANJE ZADEVE

LJUBLJANA, Gregorčičeva 25 - p.p. 481
tel. 224 141, 219 439 - fax 213 357

STROGO ZAUPNO!

Izvod št. 3

Rupel

PRINCIPI UREDITVE ODNOSOV V JUGOSLAVIJI OZ. MED SRBIJO IN SLOVENIJO

(Sestanek v Beogradu, 14. avgusta 1991; navzoči Čosić, Bučar, Rupel)

1. Slovenija se ne vmešava v notranje zadeve drugih narodov in v vprašanje notranjih meja, prav tako pa se ne bo postavljala na stran kateregakoli jugoslovanskega naroda, kar zahteva reševanje jugoslovanske agonije. Slovenija ne bo dovolila svoje instrumentalizacije v jugoslovanskih mednacionalnih odnosih.
2. Slovenija se na temelju nacionalnih interesov, brez predsodkov in čustev dogovarja s Srbijo o medsebojnih odnosih. Pri tem upošteva odločilno vlogo Srbije pri reševanju jugoslovanske situacije in skladnost slovenskih interesov s srbskimi.
3. Slovenija smatra, da je vprašanje srbsko-hrvatskih odnosov mogoče rešiti samo na temelju samoodločbe narodov, iz katerega morajo nastati različne oblike avtonomije.
4. Slovenija smatra, da je naravno in razumno pričakovati, da bo prišlo do federativne povezave med Srbijo, Črno goro, Bosno in Hercegovino in Makedonijo. Slovenija priznava Hrvatski pravico, da se samostojno opredeli do te povezave.
5. Slovenija se bo samostojno in suvereno opredeljevala do teh državnih subjektov. Pripravljena je aktivno sodelovati v procesu konstituiranja teh subjektov, če takšno sodelovanje želijo.
6. V smislu prejšnjih načel želite Slovenija in Srbija neposredno reševati medsebojne in jugoslovanske odnose brez posredovanja tujih faktorjev, predvsem pa brez posredovanja federacije (organov SFRJ).

(Srbski prevod bo 15. avgusta izročen predsedniku Miloševiću, slovenski tekst je napisan v treh izvodih, ki jih prejmejo M. Kučan, F. Bučar in D. Rupel)

9. Haaška konferenca

Eden od posrednikov v jugoslovanski krizi, Richard Holbrooke, je objavil knjigo z naslovom: *Končati vojno*²⁷. Konec vojne - ali mir - je tista stvar, ki jo proizvajajo diplomati, kajti vojne (po naročilu politikov) proizvajajo vojaki. Tako brionska kot haaška konferenca sta se namerili končati vojno, ki je zamajala (vestfalsko) ravnotežje in spravila v težave pol Evrope.

Poletna Brionska konferenca je pomenila uvod v jesensko *Mirovno konferenco o Jugoslaviji* v Haagu, ki je formalno delovala od 7. septembra do 15. decembra 1991, dejansko pa se je končala že 18. oktobra. Vodil jo je Peter Carrington, ki je Robertu Badinterju oz. njegovi arbitražni komisiji naročil, naj izdela mnenja, na podlagi katerih bi oz. je bilo mogoče izreči mednarodna priznanja naslednic SFRJ.²⁸ Medtem ko je brionski sestanek relativno uspešno pritegnil Slovenijo v družbo držav *Bližnjega Zahoda* in zaustavil naval balkanskih (revolucionarnih, protimodernih) sil, je imela *Haaška konferenca* težjo nalogo. Njena naloga je bila v območje, ki se je ustvarilo s padcem Berlinskega zidu, pritegniti vso regijo. Če ne bi šlo takoj in v celoti, naj bi se to zgodilo postopoma, deloma in s kompromisi, pri čemer bi bilo dovoljeno poleg pridobitev socializma žrtvovati tudi katero od pridobitev slovenskega osamosvajanja. V igri so bile različne kombinacije: od centralistične države in jugoslovanske gospodarske skupnosti (ki jo je predlagala EU) do slovesa in nastanka povsem samostojnih držav. Z drugimi besedami: na Haaški konferenci so Slovenci ponavljali zagrebške in brionske vaje.²⁹ Toda ohranjanje Jugoslavije ni bila rešitev, ampak problem.

Medtem ko je Haaška konferenca delovala tri mesece in z vidika ciljev svojih organizatorjev ni bila uspešna, je jugoslovanska kriza trajala skoraj 20 let in se je končala leta 2010 z odločitvijo haaškega *Meddržavnega sodišča* ICJ o Kosovu. Večina rešitev jugoslovanske krize (vključno s Haaško konferenco) je pripeljala do fizične ločitve in do razdelitve posesti, vendar je reševanje posameznih sporov vsebovalo različne pristope in izide, različne igralce in raz-

²⁷ R. Holbrooke, *To End a War*, New York, 1998.

²⁸ D. Rupel, *Skrivnost države*, 1992, str. 183-206.

²⁹ O Haaški konferenci je pisec teh vrstic nedavno in podrobneje poročal vsaj na dveh mestih: v knjigi *Negotovo življenje 176. članice OZN, 2013, str. 163-177* in v članku »*Managing Yugoslav Crises. Conference on Yugoslavia in The Hague (1991) and the Challenges of Multilateral Diplomacy*«, *AH, 2013, 3, str. 329-360*.

lično število igralcev. Množica igralcev in širjenje formata, ki sta značilni za multilateralno diplomacijo, običajno slabita dinamiko in učinkovitost mediacije oz. pogajanj. Kot kaže zaporedje jugoslovanskih bojev, je gneča pogajalcev in igralcev zelo oteževala posredovanje in pogosto povzročala ovire za pozitivne rešitve.

Kljub svoji rahli pristranosti v korist Srbije se Haaška konferenca ni v celoti postavila niti na srbsko niti na hrvaško stran, in vojna se je nadaljevala. Glavni igralci na strani mednarodne skupnosti so bili Nemčija, ki jo je predstavljal Hans Dietrich Genscher, Francija (po zaslugi arbitražne komisije, ki jo je vodil Robert Badinter) in Združene države Amerike. Naraščanje števila udeležencev (KVSE, OZN) oz. poudarjanje mnogostranskosti (multilaterala) je koristilo Srbiji vse do leta 1995, ko so v vojno posegli Američani in NATO. Sovjetska zveza je imela posebno težavo: svoj razpad. V nasprotju s srbskimi pričakovanji sta njena naslednica Rusija in Boris Jelcin, ki je začel svojo kariero kot zagovornik samoodločbe, kar dobro sodelovala z drugimi člani mednarodne skupnosti, vsaj v začetku.

Opisanemu diplomatskemu vrvežu sta sledila dva epohalna dogodka: odhod JLA iz Slovenije 25. oktobra 1991 in razpad Sovjetske zveze za Božič istega leta 1991.

